

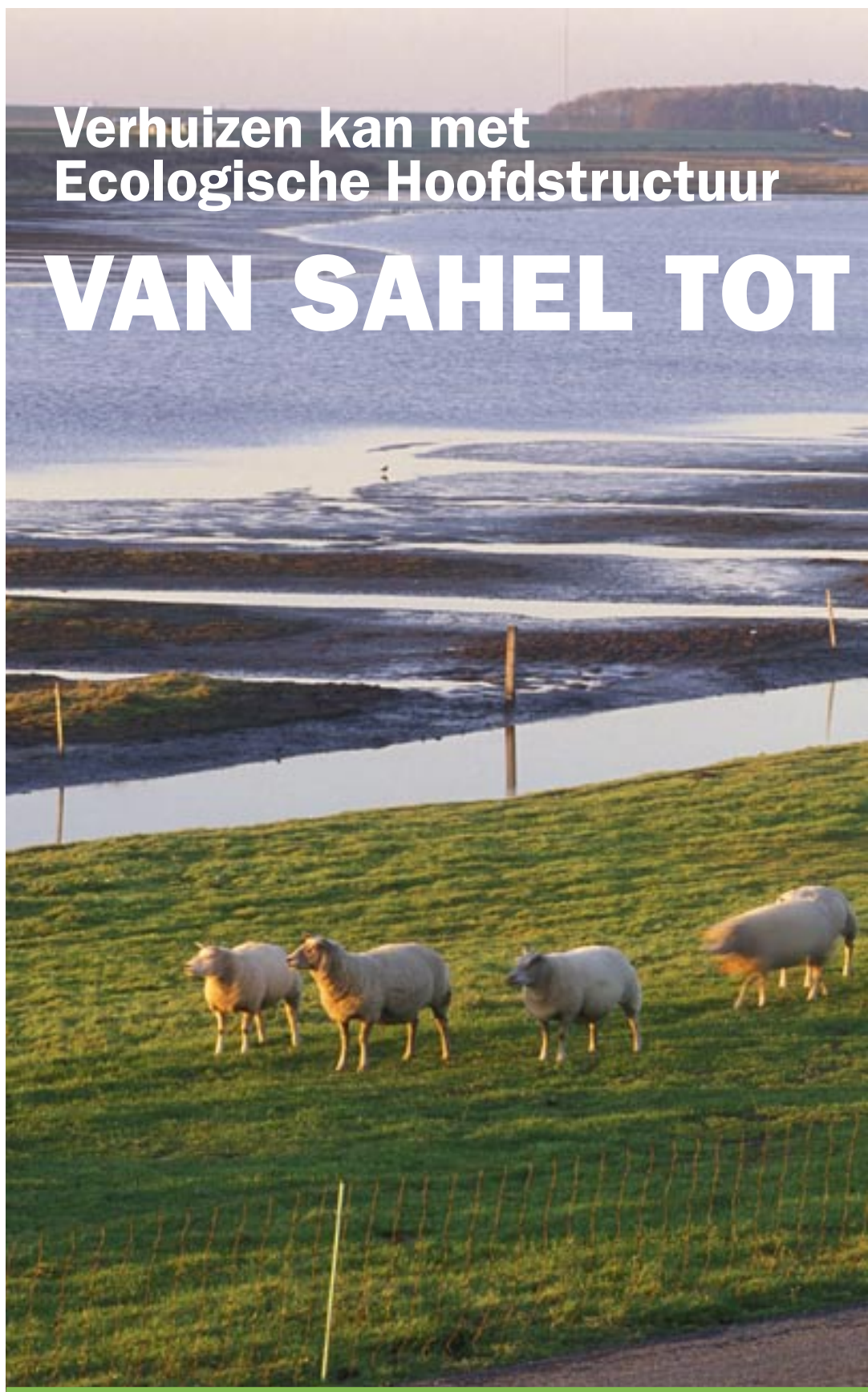
Een snel stijgende temperatuur en schuivende klimaatgordels. De natuur maakt onderscheid tussen mobiele plant- en diersoorten en uitstervende achterblijvers. Biedt de Ecologische Hoofdstructuur uitkomst?

DOOR MARION DE BOO

De snelheid waarmee de temperatuur stijgt is waarschijnlijk te hoog voor veel plant- en diersoorten om zich te kunnen aanpassen. 'Als klimaatgordels gaan verschuiven, zullen sommige soorten meeverhuizen. Andere zijn minder mobiel en kunnen niet verder 'trekken' door bebouwing, wegen, versnippering van het landschap of geologische barrières. Temperatuurverhoging en toenemende weers-extremen zullen onze natuur nog gevoeliger maken', zegt de Wageningse hoogleraar landschapsecologie Paul Opdam, tevens verbonden aan Alterra en Habiforum.

De vraag is of de Ecologische Hoofdstructuur moet worden uitgebreid, en zo ja, of die wel op tijd af is. *Opdam*: 'Beleidsmakers zijn meer geïnteresseerd in goede, robuuste verbindingen tussen onderdelen van de Ecologische Hoofdstructuur om de trek van soorten door het landschap mogelijk te maken. Die vraag speelt ook in internationaal verband. De klimaatdiscussie heeft daarin een omslag gebracht. Voor de robuuste verbindingen is het huidig beleid dat er grond wordt aangekocht. Maar de vraag is of de Ecologische Hoofdstructuur inclusief de robuuste verbindingen climateproof zijn. Waarschijnlijk zijn aanpassingen wenselijk als we de huidige doelen willen halen (zoals door het Milieu Natuur Planbureau geformuleerd) en dan gaat het vooral om het vergroten van

MARTIN VAN LOKVEN

WADDENZEE

de gebieden. Maar ik verwacht niet dat dit gebeurt met grote aankopen omdat de overheid zich meer en meer uit het ruimtelijk beleid terugtrekt. Kijk naar de nationale landschappen. We hebben het over nationale belangen, maar er is geen nationaal geld voor. Ook is het overheidsbeleid sinds 1990 veranderd. We moeten het vooral zoeken in het koppelen van natuurbelangen aan andere belangen, zoals waterbeheer, toerisme en recreatie en een aantrekkelijk woonklimaat. Het Rijk heeft zich teruggetrokken als regisseur van de ruimtelijke ordening. De Nota Ruimte voorziet in decentrale besluitvorming, bijvoorbeeld op gemeentelijk of streekniveau. Als je Nederland opknipt in een groot aantal postzegels, is het maar de vraag of het geld dat in het landschap geïnvesteerd wordt altijd op de beste plek terecht komt. Het creëren van meerwaarde vraagt om besluitvorming op een hoger niveau.'

Gevoelige rietzanger

Voor de rietzanger biedt de ecologische zone weinig soelaas. De vogel illustreert de gevoeligheid van de natuur. Dit rietvogeltje broedt 's zomers in ons land en overwintert in de Sahel. De jarenlange droogte in Afrika bedreigt hem en we zien in Nederland steeds minder rietzangers. De achteruitgang van de rietvogelstand valt vooral op in de meest versnipperde broedgebieden, waar de populaties toch al minder groeikracht hadden en de vogels hun leefgebied minder efficiënt kunnen gebruiken. Uit de kleine rietstroken verdwijnt de rietzanger het eerst.

Om zuidelijke vogelsoorten die nu vanwege de droogte naar het noorden opschuiven voldoende plaats te bieden, zijn volgens Kees de Pater van Vogelbescherming Nederland, nieuwe moerasgebieden en andere grote natuurgebieden nodig. 'In Nederland liggen kansen voor klimaatadaptatie, maar op wereldschaal ben ik bezorgd, en dan het meest over vogels die weinig mobiel zijn. Zo gaat het met de middelste bonte specht in Nederland best goed, maar de soort zal vermoedelijk niet het Kanaal kunnen oversteken. Voor plaatsgebonden soorten als sneeuwhoen-

ders zal het een stuk lastiger worden. Veel soorten met een vast levensritme kunnen zich moeilijk aanpassen. Als de opwarming toeneemt, kunnen tientallen Europese vogelsoorten uitsterven. Soorten uit koude streken dreigen ten onder te gaan door opwarming van het poolgebied en de Alpen. Als het ijs rond de Noordpool smelt, gaat de ivoormeeuw mét de ijsbeer ten onder.'

Steeds vroeger maaien

Natuurbeheerders zien dagelijks de gevolgen van het veranderende klimaat op zich af komen. 'Rietvogels als de kleine karekiet en rietzanger komen in het voorjaar eerder terug uit Afrika dan zo'n twintig jaar geleden, want ze kunnen nu eerder op insectenjacht', zegt Harm Piek van Natuurmonumenten. 'In noord Nederland scheelt het drie weken en in Zeeland misschien wel zes. Onze einddatum voor het maaien van de rietlanden is 15 april, maar dat moet een stuk eerder worden, anders gaan de nesten verloren.'

Klimaatverandering brengt ook het baardmannetje, een andere rietvogel, in problemen. Dit vogeltje trekt niet weg, maar past zijn maag 's winters aan, en eet rietzaden. In het voorjaar schakelt hij terug naar insecten. *Piek*: 'Nu het voorjaar warmer wordt, schakelt hij steeds vroeger om. Maar het valt dan niet meer terug te draaien als er weer nachtvorst komt, met

sterfte of verzwakte legsels als gevolg. Wij proberen daarop in te spelen door meer overjarig riet als wintervoedsel te laten staan.' Ook de grasgroei komt in het voorjaar wel drie tot zes weken eerder op gang en de groei gaat in het najaar langer door. Soms loopt het vee in december nog buiten. *Piek*: 'Voor een optimaal graslandbeheer zou je de maaidatum van half juni naar eind mei moeten vervroegen. Alleen gaan de weidevogels niet zoveel eerder broeden. Bovendien zijn de beheerspakketten van het Programma Beheer aan strenge voorwaarden gebonden. Zo mogen we pas na 15 juni maaien. Dat is slecht voor het grasland, maar eerder maaien betekent het loslaten van je doelstelling om weidevogels te beschermen en dat is ook financieel een flinke aderslating, want dan vervalt de bijbehorende subsidie.' Vroeger vond veel onderhoud in de winter plaats, vooral in moerasgebieden. Als het ijs sterk genoeg was, kon men met de maaimachine of de motorzaag op moeilijk bereikbare plekken komen. 'In de huidige kwakkelwinters lukt dat niet meer', zegt Piek.

Bij een stijgende zeespiegel worden sommige duinvalleien te nat om nog als hooiland te maaien. Zij veranderen misschien zelfs in duinmeertjes. *Piek*: 'Het is twijfelachtig of die bijzondere vegetatie van natte duinvalleien op andere plaatsen terugkeert. Vernatting van eenmaal verdroogde duinvalleien valt niet mee. Het

ALS HET NOORD- POOLIJS SMELT, GAAT DE IVOOR- MEEUW MÉT DE IJSBEER TEN ONDER

verlies valt alleen te compenseren door op grote schaal weer natuurlijke verstuiwing in de duinen toe te staan. Ecosystemen in verandering zijn niet gemakkelijk te beheren. Per saldo neemt onze biodiversiteit door klimaatverandering misschien wel toe, er komen meer soorten bij dan er afgaan. Maar de manier waarop sommige waterschappen de extra ruimte voor waterberging en natte natuur willen invullen, maakt mij weinig enthousiast.'

Hoe erg is het als soorten uitsterven? Een soort die uit Nederland verdwijnt zal toch nog wel ergens in Polen zitten? 'Biodiversiteit is niet zoets als een soortenverzameling, waaruit je af en toe iets weggeeft,' onderstreept landschapsecoloog Paul Opdam. 'Het gaat niet alleen om de soorten, dat is te simpel. Biodiversiteit is belangrijk

---

Landschapsarchitect Dirk Sijmons:

EEN NATTE AS DOOR HET GROENE HART

In een veranderend klimaat zal er meer ruimte voor water nodig zijn. Een Natte As gaat moerasgebieden van de Zeeuwse Delta en de Biesbosch tot aan het Lauwersmeer met elkaar verbinden. Deze Natte As, onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur, loopt dwars door het Groene Hart. Daar liggen echter al veel ruimteclaims. Volgens Dirk Sijmons, Rijksadviseur voor het Landschap en directeur van bureau H+N+S Landschapsarchitecten in Utrecht, zal het klimaat veel meer een ordenende rol gaan spelen in onze toekomstige ruimtelijke ordening. Sijmons is

voorzitter van vernatting van de laaggelegen veenweidengebieden in het Groene Hart. 'In deze inklinkende veengebieden krijgt de landbouw het steeds moeilijker. Toerisme, recreatie en woonkwaliteit zijn juist in opmars. Meer waterberging is in het Groene Hart hard nodig. Paden, meren en vaarten kan men openstellen voor recreanten. Daarmee krijgt het Groene Hart een nieuwe, aansprekende identiteit.' De Natte As krijgt vorm in gebiedsgerichte projecten, ondermeer in De Venen en de Krimpenerwaard. Sijmons constateert dat het Groene Hart langzaam maar

zeker wordt opgerold. 'In alle dichtbevolkte delta's in de wereld is de druk op de grond enorm en overal gebeurt hetzelfde. De stad kan meer voor de grond betalen en verdringt de landbouw; de landbouw schuift een stukje op en ontgint kostbare "wetlands". In het Groene Hart is de ruimte nu eigenlijk op. Zonder goed beleid wordt het volgebouwd, eerst verdwijnt de grondgebonden landbouw en vervolgens de natte gebieden. Alleen een strakke ordening kan de hypervertelende grondprijzen tot bedaren brengen.'

voor het functioneren van ecosystemen en die houden de wereld overeind. Je hebt voldoende aantallen van de juiste soorten nodig om ecosystemen te laten functioneren. Als je de specialisten uit het landschap wegfiltert, terwijl de zuidelijke soorten onze versnipperde landschappen niet kunnen bereiken, wordt het functioneren van ecosystemen aangetast.'

Klimaatbuffers

Recent verscheen het rapport "Natuurlijke klimaatbuffers" van vijf natuurbeschermingsorganisaties: Vereniging Natuurmonumenten, Vogelbescherming, Waddenvereniging, Staatsbosbeheer en de natuurontwikkelingstichting ARK. Het is een pleidooi voor ruimtelijke maatregelen en herstel van natuurlijke processen om Nederland weerbaar te maken tegen klimaatverandering. Bestaande voorbeelden van robuuste, goed gebufferde natuurgebieden zijn de Oostvaardersplassen, de oostpunt van Schiermonnikoog, de Drentse Aa en de Reest, de Wieden en de Millingerwaard. Door bijvoorbeeld de rivieren weer meer ruimte te geven kunnen nieuwe klimaatbuffers ontstaan. Het ministerie van VROM heeft het rapport met instemming begroet. Voor de uitvoering is vijf miljoen euro uitgetrokken. De natuurorganisaties hebben er bij de minister op aangedrongen de vijf miljoen structureel te maken; voor goede ontwikkeling van de buffers is jaarlijks minimaal vijf miljoen euro nodig.

Bureau Haskoning werkt aan praktische handvatten voor het inrichten van klimaatbuffers en pilotprojecten. In Voornes Duin komen experimenten met een meer natuurlijke kustverdediging, met stuwende en wandelende duinen in plaats van een harde zeewering. In het Weerter bos, op de grens van Brabant en Limburg, wordt de natuurlijke sponswerking van het landschap hersteld. Water van hoger gelegen gronden wordt langer vastgehouden en meer geleidelijk afgegeven aan de beek. Deze vernatting gaat gepaard met natte bossen en mogelijk veenvorming, wat bijdraagt aan de biodiversiteit. Ook bij de Hondsbosse Zeewering liggen kansen, voor natuur, recreatie en cultuurhistorie.

'Op deze kwetsbare plek is het goed mogelijk over te stappen van het verdedigen van de kustlijn naar het verdedigen van de kustzone', zegt Kees de Pater van Vogelbescherming. 'Bijvoorbeeld door de polder achter de zeewering in te richten als klimaatbuffer en hem op termijn te gebruiken voor overslag van zeewater tijdens extreem hoge springvloed. Voor vogels is zo'n brakwatermilieu heel aantrekkelijk.'

Ruimte voor de Mark

Ten noorden van Breda moet de rivier de Mark weer meer ruimte krijgen om de inwoners van Breda tegen hoogwater te beschermen. Een groene zoom langs de rivier, die de afgelopen jaren nog in agrarisch gebruik was, wordt nu geschikt gemaakt voor wateropvang in combinatie met recreatie. 'Vroeger was dit een heel vogelrijk gebied, dat vaak overstroomde,' vertelt Petra Souwerbren van Staatsbosbeheer regio Zuid. 'Dat historische karakter willen we herstellen'. In het plan "Vierde bergboezem Breda" werkt de gemeente samen met het waterschap Brabantse Delta en Staatsbosbeheer. Voor de eerste fase wordt 12 miljoen euro ingezet. In totaal hoopt men 276 hectare te verwerven. *Souwerbren*: 'Dit plan is een mooi voorbeeld van hoe een natuurlijke klimaatbuffer in de praktijk kan werken en er zitten ook interessante cultuurhistorische kanten aan. Er komt een nevengeul en een moerasgebied en we leggen ook een wandelroute aan. Je zult hier straks heel veel stellopers kunnen zien in een weids landschap met schrale graslanden.' ●

Meer informatie:

Prof. Dr. Paul Opdam
0317-477943
paul.opdam@wur.nl

Harm Piek
035-6559933
h.piek@natuurmonumenten.nl

Kees de Pater
030-6937753
kees.depater@vogelbescherming.nl

Ir. Petra Souwerbren
013-7074877
p.souwerbren@staatsbosbeheer.nl

Drs. Edo Knegtering
070-3785695
e.knegtering@minlnv.nl

TE WARM VOOR DE KEMPHAAN

Volgens de jaarlijkse Vogelbalans van Sovon Vogelonderzoek en Vogelbescherming Nederland heeft klimaatverandering ingrijpende gevolgen voor de Europese vogelstand. Zuid-Europese soorten zoals de kleine zilverreiger en bijeneter trekken naar het noorden op, omdat hun mediterrane broedgebieden te warm en te droog worden. Voor de kemphaan wordt Nederland te warm, die schuift naar het noorden op. Ook de spotvogel verdwijnt hier. In warmere winters krijgen we minder wintergasten uit het hoge noorden. Ganzen zullen juist vaker hier overwinteren en minder vaak naar het zuiden trekken. Volgens Edo Knegtering van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit krijgen vogels in het klimaatdebat naar verhouding wel erg veel aandacht, terwijl ze maar 1,25 procent van de Nederlandse biodiversiteit uitmaken. Bovendien kunnen ze vliegen. 'Het gaat óók om die andere 98,75 procent – waaronder zoogdieren, planten, insecten.'

